

economies of the partner countries.

It has been substantiated that foreign economic and innovation activity has a close connection, since foreign trade contributes to the formation of the innovative economy through investments in the latest technologies and products, exchange of scientific and technical achievements, and its volumes depend on the innovative development of the economy. This causes the need for a sustainable innovation basis for the external sphere of the economy. The indicators of the innovative component of foreign economic activity have been analyzed. The increasing tendency of the number of new technologies transferred outside Ukraine and the decreasing trend of purchased outside Ukraine ones for the period of 2009-2015 was established. The number of enterprises that have acquired new technologies outside Ukraine has been decreasing since 2012, and enterprises that have transferred new technologies beyond Ukraine account for only few units. Indicators for the implementation of innovative products beyond Ukraine (the number of companies that have implemented it, the volume and proportion of realized innovative products from its total volume) fluctuate dramatically and do not have a clear trend.

It is proposed to expand the list of indicators of the innovative component of foreign economic activity. The list includes both exports (the share of implemented innovative products beyond Ukraine's total exports) and imports (the number of enterprises that implemented imported innovative products, the volume of imported innovative products sold, the share of imported innovative products imported from the total volume of the realized innovative products, the share of the imported innovative products imported from the total import volume).

УДК 338.465.2

РОЗВИТОК СФЕРИ ПОСЛУГ У ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

ЧЕРНИШ О.І.,
доктор наук з державного управління,
професор, завідувач кафедри
менеджменту виробничої та
невиробничої сфери,
Донецький державний університет
управління

У статті досліджено ряд аспектів індустріально-сервісного розвитку економіки. Розглянуто загальні тенденції динаміки розвитку сфери послуг та її галузеві відмінності. Обґрунтовано необхідність зміни пріоритетів суспільного розвитку економіки України.

Ключові слова: сфера послуг, реорганізація, реструктуризація, реінжиніринг, санація, бізнес-процеси, якість послуг.

В статті досліджено ряд аспектів індустріально-сервісного розвитку економіки. Розглянуто загальні тенденції динаміки розвитку сфери послуг і її отраслеві відмінності. Обґрунтовано необхідність зміни пріоритетів соціального розвитку економіки України.

Ключевые слова: сфера послуг, реорганізація, реструктуризація, реінжиніринг, санітація, бізнес-процеси, якість послуг.

The article explored a number of aspects of industrial and service development of the economy. The general trends in the development of the service sector and its industry differences are considered. The necessity of changing the priorities of social development of the Ukrainian economy is substantiated.

Keywords: services sector, reorganization, restructuring, reengineering, sanitation, business processes, quality of services.

Постановка проблеми. На сучасному етапі, в умовах прискореного розвитку сфери послуг, поряд з індустріальним розвитком, виникає питання про її реформування, оскільки в процесі побудови постіндустріального суспільства вона відіграє чільну роль. Саме тому дослідження всіх аспектів індустріально-сервісного розвитку економіки, його напрямів, форм, якісних і кількісних характеристик, представляється не тільки актуальним з наукової точки зору, але і значущим з позицій пошуку найбільш оптимальних шляхів подальшого реформування економіки і визначень її перетворення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема розвитку сфери послуг України займаються такі вчені як: О.В. Батура; Л.Ф. Новікова; А.А. Чухно; Б.М. Данилишин; Л.В. Ткаченко; О.А. Лебедева; С.П. Кучин; В.В. Аполій та інші.

Метою статті є визначення тенденції розвитку ринку послуг України.

Вклад основного матеріалу дослідження. Сучасний етап розвитку соціально орієнтованого суспільства передбачає формування індустріально-сервісного характеру економіки. Перехід економіки до соціально-орієнтованих ринкових відносин, які націлені на всебічну активізацію людського фактора, на послідовне вдосконалення умов побуту і праці людей, а також більш повне, якісне задоволення їх всезростаючих потреб, передбачає пріоритетно-переважний розвиток «третинного» сектору економіки поряд з індустріальним. Добробут людини і задоволення його соціокультурних потреб, зростання сервісного сектора економіки виступають найважливішою характеристикою прогресивного розвитку соціально орієнтованого господарства [1].

Досвід зарубіжних країн вказує на випереджаючий розвиток сфери послуг порівняно з матеріальним виробництвом: значне підвищення питомої ваги сфери послуг у суспільному виробництві і в структурі зайнятості населення, в результаті чого ця сфера є домінуючою серед усіх галузей економіки. Така тенденція спостерігається в усіх розвинутих цивілізованих країнах. Посилюється зрощування індустріальної, аграрної та інших галузей зі сферою послуг. При цьому індустріально-сервісна трансформація економіки доповнюється реструктуризацією світової торгівлі, що проявляється в значному збільшенні частки послуг в експорті держав з розвиненими економічними системами.

Зі зміною місця і ролі сервісного сектору в суспільному виробництві змінилося і зміст сучасних ринкових відносин. Необхідний пошук нових

підходів до визначення економічних аспектів функціонування даного сектору.

Аналіз внутрішньо-системних тенденцій розвитку, що виявляють родову специфіку сфери послуг, показує, що в розвинених країнах у сфері послуг відбулися кардинальні структурні і якісні перетворення:

1) коло надаваних послуг значно розширилося (від трьох основних видів торговельних, транспортних і побутових послуг на початку століття до 600 видів, відповідно до чинної класифікації СОТ);

2) здійснена структурна перебудова, обумовлена:

а) ускладненням послуг (перехід від трудомістких до наукомістких послуг);

б) зростанням специфічно властивих ринковій економіці послуг (ділових, банківських, фінансових, страхових, ріелтерських, юридичних послуг);

в) збільшенням спектру соціальних і управлінських послуг.

3) спостерігаються якісні зміни, зумовлені впливом науково-технічного прогресу, і особливо інформаційно-комунікаційними технологіями і інтернетом (передача комп'ютерних, інформаційних, телекомунікаційних, освітніх та інших видів послуг на будь-яку відстань, нові можливості рекламної діяльності тощо);

4) зросла залежність відтворювального процесу від розвитку сфери послуг, різко підвищилася роль науки, освіти, охорони здоров'я і культури;

5) конкурентоспроможність економіки все більше стала залежати від розвитку послуг телекомунікації, інформаційних, комп'ютерних, фінансових, науко-інтенсивних та інших видів послуг;

б) сталася глобалізація послуг (збільшився експорт та імпорт послуг) та інше [2].

Структурні і якісні зміни в сфері послуг супроводжувалися диверсифікацією виробництва послуг, що носить багатогалузевий характер. Закономірним стало розширення інтеграційних форм виробництва послуг як по вертикалі (концерни, холдинги, партнерські асоціації), так і по горизонталі (стратегічні альянси різних типів: комплексні, науково-дослідні, навчально-консультаційні, виробничо-сервісні). При переході до постіндустріального розвитку характерним також стало формування підприємницьких мереж, що об'єднують різні типи підприємств декількох галузей і охоплюють декілька регіонів, країн, посилилася багатофункціональність сервісу.

Постіндустріальну стадію виробництва в країнах Заходу вчені визначають як «економіку послуг». В цей період чітко проявляється одна з головних закономірностей суспільного розвитку – випереджаюче зростання сфери послуг у порівнянні з виробництвом товарів.

Сфера послуг об'єднує широке коло видів господарської діяльності, спрямованих на задоволення особистих потреб населення, потреб виробництва, а також потреб суспільства в цілому. Все це створило передумови до того, що до кінця 90-х років сфера послуг у провідних зарубіжних країнах виросла в найбільшу сферу економіки. Сумарна частка транспорту, зв'язку, оптової та роздрібної торгівлі, кредитно-фінансових установ, страхового бізнесу, побутових, ділових та соціально-культурних послуг сягнула майже 70 % у ВВП, від 60 до 75 % – у загальній чисельності зайнятих і перевищила 50 % загального обсягу капіталовкладень (без житлового будівництва).

Потреби у розвитку послуг виходять за рамки суто економічних процесів.

Так, наприклад, посилення людського фактора економічного зростання супроводжується розширенням комплексу послуг, спрямованого на вдосконалення самої людини, її інтелектуальних і фізичних можливостей, задоволення його культурних, духовних і соціальних запитів.

У багатьох розвинених країнах ці довготривалі стимули розвитку сфери послуг істотно доповнилися. Так, багатоплановий вплив на послуги справила сучасна науково-технічна революція. Тільки на основі комп'ютеризації, інформаційних технологій, нових засобів комунікацій виник та стрімко розвинувся цілий спектр нових послуг, радикально обновили традиційну структуру послуг.

Розвиток сфери послуг оживляють проведені в багатьох країнах світу приватизація державної власності та децентралізація деяких галузей, наприклад, транспорту. Цьому також сприяла успішна лібералізація зовнішньоекономічних операцій.

Сильним стимулом розвитку ряду видів послуг послужила великомасштабна структурно-технологічна перебудова матеріального виробництва, здійснена в розвинених зарубіжних країнах в 80-і роки. Так, в її ході сильно зросли потреби промислових компаній в ділових послугах (технічних, збутових, управлінських). Одночасно зі складу великих фірм в масовому порядку виділялися і переходили на самостійний бізнес їх непрофільні підрозділи, що спеціалізуються на послугах.

Розширення позицій сфери послуг в економіці країн супроводжувалося структурними перебудовами, що відбувалися як в результаті виникнення нових видів послуг (комп'ютерні послуги, послуги електронних інформаційних мереж тощо), так і за рахунок виділення в самостійні господарські структури операцій, які раніше були складовою частиною виробництва або домашнього господарства. В економічній літературі такі перетворення названі «екстерналізації» послуг. Не можна не погодитися з тим, що це явище якісного порядку, екстерналізація не зводиться до механічного переміщення операцій з однієї сфери в іншу. Як вже було зазначено раніше, поглиблення спеціалізації розширює набір послуг, дозволяє повніше і якісніше задовольняти запити споживачів, а економія на масштабах веде до відносного здешевлення послуг. У той же час бурхливо протікали процеси «софтізації» виробництва, в результаті чого відбулося тісне переплетення товарної та послугової форм обміну суспільної праці.

У той же час при загальній тенденції динаміки послуг до зростання спостерігаються і чітко виражені галузеві відмінності. За темпами зростання в багатьох країнах лідирує комплекс ділових послуг (служби маркетингу і реклами, лізингові операції, науково-дослідні, послуги з охорони і обслуговування приміщень, інженерно-будівельні та архітектурні послуги, розмноження документації, бухгалтерські, аудиторські операції).

Швидше за все в цій галузі розвиваються комп'ютерні послуги, формують базові риси нової економіки і, в кінцевому рахунку, визначають конкурентоспроможність країни на світовому ринку.

Зростає консультативний бізнес, функцією якого є розробка і надання клієнтам наукових рішень найрізноманітніших господарських проблем у вигляді інформації, експертизи або прямої участі за контрактами в управлінні, вивченні

ринків, розробці та реалізації заходів з підвищення ефективності виробництва.

Прискорено розвивається і ряд нетехнічних видів ділових послуг – служби з підбору персоналу, а також із забезпечення зв'язків фірм з громадськістю, підтримання на виробництві нормального соціального клімату і т. д. Швидкий розвиток отримали також телекомунікації, кредитно-фінансові та страхові послуги.

Отже, з позиції проведеного синтезу системного та еволюційного підходів, еволюція – це глибинний сутнісний процес «переливу» ресурсів, обумовлений динамізмом економічних відносин суспільного обміну праці та форм їх реалізації, що приводить до якісних змін в структурі економіки та механізм її функціонування. Зародження та розвиток сфери послуг визначається природним відбором (конкуренцією) економічних форм суспільного обміну праці.

Саме економічна нерівновага призводить до їх конкуренції, інновацій у виробництві та обслуговуванні замовників, вимагають використовувати досягнення науково-технічного прогресу. Наслідком цього виявляється здешевлення послуг, витіснення економічно-слабких виробників і вихід на ринок нових його учасників. Цей процес триває постійно на всіх рівнях ієрархії, він же і змушує сферу послуг як систему перебувати в русі, приводячи до тривалих поступових кількісних змін, є перехідними в якісні.

Існування і розвиток суб'єкт-суб'єктних економічних відносин історично і логічно пов'язане з матеріальним виробництвом, а не з невиробничою сферою. Заглиблюється процес суспільного розподілу праці сприяв розвитку економічних відносин послуги спочатку в матеріальному виробництві, а лише потім і в невиробничій сфері. Процес розвитку суспільного розподілу праці супроводжується виникненням і розвитком двох рівноправних форм економічних відносин обміну, а й самі вони справляють істотний вплив на процес диференціації і структурування галузей економіки.

Дві економічні форми відносин суспільного обміну – суб'єкт-об'єктна (товар) і суб'єкт-суб'єктна (послуга) – діалектично взаємопов'язані, взаємообумовлені і взаємозалежні. Пріоритет тієї чи іншої форми економічних відносин суспільного обміну визначається ступенем розвитку економіки. Переважання суб'єкт-об'єктних відносин обміну характерно для попередніх рівнів розвитку суспільства – аграрного та індустріального, а домінування суб'єкт-суб'єктних відносин – для постіндустріального та інформаційного суспільства.

Таким чином, виникнення, розвиток і експансія сфери послуг обумовлені історичним процесом розвитку суспільного розподілу праці та розвитку спеціалізації на базі зростання продуктивних сил суспільства і зміни системи суспільних потреб [3].

Відокремлення послуг від товарів у процесі розвитку суспільного виробництва і розподілу праці – це еволюційний процес. Він проявляється в тому, що об'єктом громадського обміну все частіше стає корисна робота на стадії діяльності у формі послуги, а не речі в формі товару. Поступово суб'єкт-суб'єктні відносини проникають у всі стадії суспільного виробництва, інтенсивно змінюючи структурування економіки з урахуванням зростаючої ролі цієї економічно перспективної форми суспільного обміну.

З розвитком суб'єкт-суб'єктних економічних відносин суспільного обміну праці зростає питома вага витрат кваліфікованої праці, заснованої на знаннях, інформації, творчості, в галузях сфери послуг. У галузях з переважно суб'єкт-об'єктними економічними відносинами, навпаки, питома вага живої праці скорочується за рахунок зростання продуктивності праці, що зумовлює перелив трудових ресурсів у сферу послуг, а це не може ні враховуватися при прогнозі зробленому на етапі переходу до постіндустріального суспільства.

З розвитком суспільства система суспільних потреб змінюється. В особистому споживанні поступово збільшується частка послуг, спрямованих на формування творчої особистості. Ці послуги, як правило вимагають високого ступеня суб'єктивізації економічних відносин між виробником і споживачем послуги.

В даний час тенденції зміни структури економіки України показують, що в економічній політиці пріоритетними все ще залишаються традиційні галузі виробництва товарів. Отже, у розвитку сфери суб'єкт-суб'єктних економічних відносин обміну суспільної праці найближчим часом значних якісних зрушень не відбудеться, тому необхідно науково обґрунтувати зміну пріоритетів суспільного розвитку.

За допомогою статистичних даних проаналізуємо яке місце в сучасній економіці України займає сфера послуг.

За даними Держкомстату України, частка пізніх видів економічної діяльності у виробництві валового внутрішнього продукту протягом останніх десяти років має структурну зміну.

Таким чином, в даний час майже половини ВВП України виробляється в сфері послуг, а сама вона надає все зростаючий вплив на економіку країни, характер і структуру споживання населення. При цьому не тільки розширився асортимент послуг, але і підвищилися вимоги до їх якості.

В галузевому розрізі роль сфери послуг у формуванні економіки починає відповідати матеріальній сфері. До групи лідерів входять такі види послуг, які пов'язані з діяльністю інвестиційних фондів і компаній, фірмами, зайнятими операціями з нерухомістю, маркетингом, менеджментом, готельним бізнесом, ремонтом та реконструкцією приміщень, інноваційних компаній і т. д. У той же час необхідно відзначити, що, незважаючи на загальногосподарські значення цих змін, масштаби цього «сектору зростання» в економіці країни статистично недооцінюються. Тому необхідна чітка політика розвитку сфери послуг, яку треба розглядати з позиції спостережуваних загальних структурних змін, які є факторами забезпечення економічного зростання економіки країни в цілому.

Крім того, обсяги експорту послуг з кожним роком збільшуються, виходячи з динаміки експорту послуг в Україні за період з 2005 р. по 2016 р. Обсяг послуг на експорт за останні шість років збільшився майже у 2 рази, це свідчить про те, що попит на послуги українських підприємств в світі зростає, тобто українська послуга на світовому ринку послуг є конкурентоспроможною.

На жаль, за підсумками січня-вересня 2016 року склалося негативне сальдо зовнішньої торгівлі товарами та послугами у розмірі 4 млрд. дол. США, що майже в 4 рази більше показника за аналогічний період 2015 року (негативне сальдо у розмірі 1,1 млрд. дол. США). Таким чином, позначився суттєвий розрив в покритті негативного сальдо в сфері торгівлі товарами позитивним сальдо у

сфері послуг, що створює суттєві загрози для платіжного балансу України в майбутніх періодах. У 2016 р. інвестиційні процеси продовжували знижуватись.

Отже, з урахуванням абсолютних показників, у структурі інвестування відбулися зрушення на користь сфер виробничої діяльності за рахунок фінансово-розподільчої сфери: зросла питома вага промисловості, сільського господарства та будівництва. Проте це забезпечувалось передусім за рахунок реалізації інфраструктурних проектів до Євро-2012 та інвестування оборонної галузі.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, експансія сфери послуг у постіндустріальній економіці обумовлена процесами мінливості і спадковості економічної форми товару та економічної форми послуги. Розкриття глибинної сутності еволюційних процесів дозволяє припустити, що в Україну після усунення кризових явищ посиляться не лише перелив ресурсів в сферу послуг зі сфери виробництва товарів, а й відбудеться їх відтік всередині сфери послуг в бік високотехнологічних, науко-інтенсивних послуг.

Література:

1. Черниш О.І. Ринок послуг: механізми державного регулювання в трансформаційній економіці / О.І. Черниш // Донецьк, 2005. – 410 с.
2. Моргулець О.Б. Сфера послуг України: реалії сьогодення / О.Б. Моргулець, Л.М. Клеца // Вісник КНУТД. – 2009. – №3. – С. 154-159.
3. Матвіїв М.Я. Тенденції розвитку ринку послуг України [Електронний ресурс] / М.Я. Матвіїв. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/SOS_GUM/VDU_ECON/2011_1_SV/tom1/238.pdf.

The present stage of development of socially oriented society provides formation of industrial and service character of economy. Transition of economy to the socially oriented market relations which are aimed at comprehensive activization of a human factor to consecutive improvement of conditions of life and work of people and also fuller, qualitative satisfaction of their ever-increasing requirements, provides priority and primary development of the "tertiary" sector of economy along with industrial. The welfare of the person and satisfaction of his sociocultural requirements, growth of the service sector of economy act as the most important characteristic of progressive development of socially oriented economy.

Structural and high-quality changes in service trade were followed by diversification of production of services and have diversified character. Expansion of integration modes of production of services as on a vertical (concerns, holdings, partner associations), and across became natural (strategic alliances of various types: complex research, educational and consulting, production and service). Upon transition to post-industrial development formation of the enterprise networks uniting various types of the enterprises of several branches also became characteristic and cover several regions, the countries, the multifunctionality of service amplified.

The separation of services from goods in development of social production and labor division is an evolutionary process. It is shown that useful work at an activity stage in the form of service, but not a thing in the form of goods becomes subject to public exchange even more often. Gradually the subject – the subject relations get into

all stages of social production, intensively changing structuring economy taking into account the increasing role of this economically perspective form of public exchange.

In a branch section the service trade role in formation of economy begins to answer the material sphere. The group of leaders includes such types of service connected with the activity of investment funds and companies, firms occupied with operations with the real estate, marketing, management, hotel business, repair and reconstruction of rooms, the innovative companies, etc. At the same time it should be noted that, despite general economy value of these changes, scales of it "sectors of growth" in national economy are statistically underestimated. Therefore a clear policy of development of service trade which should be considered from a position of observed general structural changes which are factors of ensuring economic growth of national economy in general is necessary.

УДК 323.2:36(477)(045)

ФОРМУВАННЯ ТА АДАПТАЦІЯ НОВИХ ФОРМ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В ГРОМАДЯНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

ДЕЙЧ М.Є.,
доктор економічних наук,
доцент, професор кафедри публічного
управління та адміністрування
Донецького державного університету
управління

У статті проводиться аналіз соціальної політики в Україні та її порівняння зі станом соціального розвитку в європейських країнах. Це порівняння виявляє розбіжності в соціальних стандартах життя. Підсумком цього аналізу є висновок щодо необхідності переосмислення вітчизняних соціальних стандартів та запровадження інноваційної моделі соціального розвитку.

Ключові слова: інтеграція, соціальна відповідальність, сталий розвиток, суспільні відносини, модернізація.

В статье проводится анализ социальной политики в Украине и ее сравнение с направлением социальной политики европейских стран. В результате сравнения рассматриваются отличия социальных стандартов жизни. Результатом анализа является вывод о необходимости пересмотра отечественных социальных стандартов и внедрение инновационной модели социального развития.

Ключевые слова: интеграция, социальная ответственность, устойчивое развитие, общественные отношения, модернизация.

The article analyzes social policy in Ukraine and compares it with the direction of social policy in European countries. As a result of the comparison, differences in the social standards of life are examined. The result of the